

MIKOŁAJ TARKOWSKI

Wybrane poglądy Stefana Glasera na prawo karne procesowe oraz jego kodyfikację w latach 1918–1939

Selected Views of Stefan Glaser on Criminal Procedural Law and its Codification in the Years 1918–1939

The paper describes the development of the scientific and didactic career of Professor Stefan Glaser and the formation of his views. Stefan Glaser was a representative of the science of criminal law and criminal procedure in the interwar period, initially employed at the Faculty of Law of the University of Lublin (since 1928, the Catholic University of Lublin), and then, since 1924, at the Faculty of Law and Social Sciences of the Stefan Batory University in Vilnius. During his academic career, he covered numerous issues in the field of criminal procedural law. The author of the paper emphasizes that he used in his work the findings of German, Austrian, and French legal doctrine, and legal acts for comparative purposes.

MIKOŁAJ TARKOWSKI doktor habilitowany nauk prawnych

profesor Uniwersytetu Pomorskiego

ORCID – 0000-0003-1985-915X / e-mail: mikolaj.tarkowski@upsl.edu.pl

SŁOWA KLUCZOWE: procedura
karna, zasady procesu karnego, nurt
socjologiczny, Komisja Kodyfikacyjna

KEYWORDS: criminal procedure, rules
of the criminal process, sociological
trend, Codification Commission

1 | Rys biograficzny

Stefan Glaser, przysły specjalista z zakresu prawa karnego materialnego i procesowego, wykładowca polskich międzywojennych uniwersytetów oraz zagranicznych uczelni po zakończeniu II wojny światowej, członek wielu towarzystw naukowych i społecznych, urodził się w Tarnowie w dniu 20 stycznia 1895 roku^[1]. W tym samym mieście jego ojciec Ludwik^[2], ożeniony z Bertą (Bertheą) z domu Jampolska^[3], prowadził kancelarię adwokacką^[4]. Stefan Glaser uczęszczał do gimnazjów w Tarnowie (1906–1910), a następnie we Lwowie (1911–1914)^[5]. Studia uniwersyteckie rozpoczął w Wiedniu, jednak ukończył je uzyskaniem dyplomu w Uniwersytecie we Lwowie w 1918 roku. Habilitację uzyskał zaś w 1921 roku na Uniwersytecie Jagiellońskim. Od września 1920 roku do kwietnia 1922 roku był sędzią śledczym przy Sądzie Okręgowym w Lublinie. W okresie od 28 września 1922 roku do 20 stycznia 1925 roku, pomimo tego, że nie był członkiem Komisji Kodyfikacyjnej, był zapraszany w celu przedstawienia referatów w toku prac nad projektem kodeksu karnego^[6].

Kariera akademicka Stefana Glasera w latach dwudziestolecia międzywojennego związana była zasadniczo z dwoma miastami. Początkowo wykładał on prawo na Uniwersytecie Lubelskim (od 1928 roku Katolicki

¹ „Kronika. Zmiany na Wydziale Prawa i Nauk Społ.[ecznych] Uniwersytetu Stefana Batorego” *Rocznik Prawniczy Wileński*, r. 7 (1935): 430.

² Adam Redzik, „Glaser Stefan Antoni”, [w:] *Słownik Biograficzny Adwokatów Polskich A–Ż*, t. III, z. 1, red. Adam Redzik (Warszawa: Naczelna Rada Awokacka, 2018), 114.

³ Krzysztof Smolana, „Glaser Stefan Antoni”, [w:] *Urzędnicy służby zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej 1918–1945. Przewodnik biograficzny*, t. 1, red. Krzysztof Smolana (Warszawa: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 2020), 135.

⁴ *Wykaz Adwokatów do krakowskiej Izby Adwokackiej należących* (Kraków: Krakowska Izba Adwokacka, 1910), 21.

⁵ Przemysław Żukowski, „Bronisław Wróblewski-Stefan Glaser. Sprawa katedr prawa i procesu karnego na Wydziale Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie” *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa*, nr 14 (2021): 336.

⁶ Józef Kordedczuk, *Wpływ nurtu socjologicznego na kształt polskiego prawa karnego procesowego w okresie międzywojennym (Les classiques modernes)* (Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2007), 67.

Uniwersytet Lubelski)^[7]. W roku akademickim 1920/1921 zajmował tam stanowisko zastępcy profesora prawa i procesu karnego, a następnie w latach 1921–1924 otrzymał nominację na profesora nadzwyczajnego tej samej Uczelni^[8]. Z kolei ten sam specjalista z zakresu prawa karnego formalnego przeniósł się do Wilna, gdzie od 1924 roku piastował funkcję profesora nadzwyczajnego na Wydziale Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego^[9], zaś od 1930 roku zajmował stanowisko profesora zwyczajnego^[10], pracując do 1933 roku na tym fakultecie^[11].

Jednocześnie działalność dydaktyczna Stefana Glasera obejmowała również prowadzenie wykładów poza Wszechnicą Batorową, mianowicie w Szkole Nauk Politycznych, działającej przy powstałym w 1930 roku Instytucie Naukowo-Badawczym Europy Wschodniej w Wilnie^[12]. Wileński prawnik uaktywniał się na polu działalności wielu organizacji naukowych i społecznych. Był bowiem delegatem Towarzystwa Kryminalnego na Okręg Wileński, członkiem Polskiej Komisji Współpracy Prawniczej

⁷ Małgorzata Gałązka, „Stefan Glaser (1895–1984)”, [w:] *Profesorowie prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, red. Antoni Dębiński, Wojciech Staszewski, Monika Wójcik (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2006), 81.

⁸ „Kronika. Zmiany na Wydziale Prawa i Nauk Społ.[ecznych] Uniwersytetu Stefana Batorego”, 430.

⁹ Przez jeden rok akademicki (1923/1924) Stefan Glaser prowadził zajęcia równoległe na dwóch uczelniach w Lublinie i Wilnie; Gałązka, „Stefan Glaser (1895–1984)”, 82.

¹⁰ Referat w przedmiocie wniosku Rady Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego o mianowanie dr. Stefana Glasera, profesora nadzwyczajnego prawa i procesu karnego, profesorem zwyczajnym tych przedmiotów, dat. Wilno 1 VI 1930, msp. Lietuvos Centrinis Valstybės Archyvas (LCVA), Akta personalne Stefana Glasera, Kolekcja Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, fond 175, ap. 2 VI B, b. 9, k. 66.

¹¹ „Kronika. Zmiany na Wydziale Prawa i Nauk Społ.[ecznych] Uniwersytetu Stefana Batorego”, 430.

¹² Stefan Glaser prowadził w Szkole Nauk Politycznych w Wilnie wykład ze Wstępu do prawoznawstwa do roku akademickiego 1933/1934, zaś w skutek reformy ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego Janusza Jędrzejewicza, wykład ten od roku akademickiego 1934/1935 objął doktor Witold Świda; *Sprawozdanie z działalności Szkoły Nauk Politycznych w Wilnie przy Instytucie Naukowo-Badawczym Europy Wschodniej w roku akademickim 1934/35* (Wilno: Szkoła Nauk Politycznych w Wilnie, 1935), 8; Henryka Ilgiewicz, *Instytut Naukowo-Badawczy Europy Wschodniej oraz Szkoła Nauk Politycznych w Wilnie (1930–1939)* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2019), 199.

Międzynarodowej w Warszawie^[13] oraz członkiem korespondentem międzynarodowego Biura dla unifikacji prawa karnego^[14]. Był on również afiliowany przy międzynarodowym Zrzeszeniu Prawa Karnego oraz Towarzystwie Więziennictwa i Ustawodawstwa Kryminalnego w Paryżu. Działał też na niwie organizacji katolickich, w tym przede wszystkim pełnił funkcję prezesa Towarzystwa Dobroczynności „Caritas” Archidiecezji Wileńskiej oraz Związku Inteligencji Katolickiej w Wilnie, pozostając jednocześnie członkiem tamtejszej Akcji Katolickiej^[15].

Wileński prawnik uczestniczył w proteście przeciwko osadzeniu w 1930 roku działaczy opozycji sanacyjnej w twierdzy w Brześciu nad Bugiem^[16]. Dla dalszych losów Glasera na Wydziale Prawa i Nauk Społecznych kluczowy był także tłący się przez kilka wcześniejszych lat konflikt na gruncie personalnym^[17] i politycznym pomiędzy nim a innym przedstawicielem nauk karnych w Wilnie profesorem Bronisławem Wróblewskim^[18]. Niedługo po tym, weszła w życie ustawa z dnia 15 marca 1933 roku o szkołach akademickich^[19], będąca przejawem reformy dokonanej przez ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego Janusza Jędrzejewicza. Ten splot zdarzeń doprowadził do podjęcia przez kierownictwo Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego kroków skutkujących „zwinieniem”

¹³ O Polskiej Komisji Współpracy Prawniczej Międzynarodowej i jej celach zob. szerzej: „Z Polskiej Komisji Współpracy Prawniczej Międzynarodowej” *Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny*, nr 2 (1931): 569–570.

¹⁴ Wileński prawnik w 1932 roku wziął udział w Kongresie Prawa Porównawczego w Hadze; *Zaświadczenie*, dat. Wilno 4 IV 1932, msp., LCVA, Akta personalne Stefana Glasera, Kolekcja Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, fond 175, ap. 2 VI B, b. 9, k. 66.

¹⁵ „Kronika. Zmiany na Wydziale Prawa i Nauk Społ. [ecznym] Uniwersytetu Stefana Batorego”, 430; Stanisław Bross, *Akcja Katolicka na I Krajowym Kongresie Eucharystycznym w Polsce* (Poznań–Warszawa–Wilno–Lublin: Księgarnia Św. Wojciecha, 1930), 16.

¹⁶ Stefan Glaser, *Urywki wspomnień* (Londyn: Odnova, 1974), 20.

¹⁷ Bronisław Wróblewski również był uważany za przedstawiciela nurtu socjologicznego w prawie karnym; Tomasz Snarski, *Wróblewski* (Sopot: Arche, 2020), 85.

¹⁸ Żukowski, „Bronisław Wróblewski–Stefan Glaser”, 344.

¹⁹ Istotny dla likwidacji Katedry Prawa i Procesu Karnego kierowanej przez Stefana Glasera był art. 3 ust. 1 tej ustawy, który brzmiał następująco: „Szkoły akademickie mogą się dzielić na wydziały, a wydziały na oddziały; mogą również istnieć studia specjalne. Podział na wydziały (oddziały, studia) oraz zmiany tego podziału, reorganizacja wydziałów (oddziałów, studiów) przez tworzenie i zwanie katedr i zakładów następujące w drodze rozporządzenia Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego [...]”; Dz.U. RP. z 1933 r. nr 29, poz. 247, Ustawa z dnia 15 III 1933 r. – O szkołach akademickich.

kilkudziesięciu katedr na uczelniach w Polsce. Na mocy rozporządzenia ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego z 25 września 1933 roku (wydanego zgodnie z upoważnieniem ustawowym) Katedra Prawa i Procesu Karnego na Wydziale Prawa i Nauk Społecznych w Wilnie została zlikwidowana^[20].

W konsekwencji Stefan Glaser, a zatem jeden z sygnatariuszy protestu brzeskiego^[21], został przeniesiony w stan „nieczynny” – emerytalny^[22]. Od tego momentu do końca lat międzywojennych Glaser, opuściwszy Wilno i tamtejszy Uniwersytet, przeniósł się do Warszawy, gdzie wykonywał zawód adwokata^[23]. Ten specjalista z zakresu prawa karnego prowadził działalność akademicką i ekspercką także w latach II wojny światowej, a także po jej zakończeniu, w warunkach emigracyjnych na Zachodzie Europy^[24].

20 Dz.U. RP. z 1933 r. nr 71, poz. 527, Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 25 IX 1933 r. – O zwinięciu niektórych katedr i zakładów naukowych w szkołach akademickich (par. 1); Małgorzata Przeniosło, „Profesorowie Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie (1919–1939)” *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki*, nr 2 (2016): 13.

21 Pełniący w latach 1930–1936 funkcję wiceministra – podsekretarza stanu w MWRIOP ks. Bronisław Żongołłowicz, na kartach swojego dziennika określił Stefana Glasera „głównym menerem” protestu profesury wileńskiej w 1930 r. *Nota bene* Stefan Glaser przyjaźnił się i współpracował z arcybiskupem metropolitą wileńskim Romualdem Jałbrzykowskim, do którego niechęć przejawiał ks. Żongołłowicz. Nie bez znaczenia w tym kontekście był również fakt, iż w okresie łączenia funkcji prezesa rady ministrów i funkcji ministerialnej przez Janusza Jędrzejewicza, to ks. Żongołłowicz „praktycznie kierował wówczas bieżącą pracą ministerstwa, premier zajmował się głównie pracą koncepcyjną”; Bronisław Żongołłowicz, *Dzienniki 1930–1936* (Warszawa: Przegląd Wschodni: Studium Europy Wschodniej, 2004), 104; Dorota Zamojska, „Wstęp”, [w:] *Dzienniki 1930–1936*, red. Dorota Zamojska (Warszawa: Przegląd Wschodni: Studium Europy Wschodniej, 2004), xxxiv; Roman Jurkowski, „Dzienniki 1930–1936”, Bronisław Żongołłowicz, Warszawa 2004 (rec.) *Echa Przeszłości*, nr 6 (2005): 302; Żukowski, „Bronisław Wróblewski-Stefan Glaser”, 344.

22 Mikołaj Tarkowski, *Wydział Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie w latach 1919–1939* (Gdańsk: Wydawnictwo GSW: 2015), 106.

23 Marian Cieślak, „Stefan Glaser (1895–1984)” *Państwo i Prawo*, z. 4 (1985): 104.

24 Glaser w początkach listopada 1939 roku przedostał się z Warszawy do Paryża. Działał między innymi w Zrzeszeniu Profesorów Polskich Szkół Akademickich, w pierwszym okresie we Francji a następnie, od 1940 roku w Wielkiej Brytanii. Był jednym z inicjatorów powołania polskiego Wydziału Prawa w Oksfordzie. Był członkiem Komisji Narodów Zjednoczonych do spraw Zbrodni Wojennych. Po 1945 roku kierował pracami Katedry Międzynarodowego Prawa Karnego w Uniwersytecie w Liege oraz współpracował na polu dydaktycznym prowadząc wykłady

Do kluczowych pozycji autorstwa Stefana Glasera^[25] (monografie, artykuły, referaty w tym przygotowane dla Komisji Kodyfikacyjnej) z zakresu prawa karnego materialnego oraz procesowego, a także historii prawa^[26], należy zaliczyć w szczególności: *Uwagi o projekcie ustawy postępowania karnego* (1926); *Geneza pojęcia przestępstwa politycznego* (1926); *Kilka uwag o spędzeniu płodu ze stanowiska prawa karnego* (1927); *Wstęp do nauki procesu karnego. Ze szczególnym uwzględnieniem ustaw obowiązujących tymczasowo w Polsce oraz polskiego Kodeksu postępowania karnego i polskiego prawa o ustroju sądów powszechnych* (1928); *Zarys polskiego procesu karnego. Wraz z prawem o ustroju sądów powszechnych. Przedstawienie porównawcze na tle ustawodawstwa austriackiego, niemieckiego i rosyjskiego* (1929); *Okupacja niemiecka na Litwie w latach 1915–1918. Stosunki prawne* (1929); *Resume przewodniczącego w k.p.k* (1930); *Ignorantia iuris w prawie karnym* (1931); *Polski proces karny w zarysie z prawem o ustroju sądów powszechnych* (1934); *Normatywna nauka o winie* (1934); *Postulaty reformy prawa karnego* (1936); *Zabójstwo na żądanie (art. 227 K.k.)*, (1936)^[27].

w Uniwersytetach w Leuven i Gandawie. Zmarł 30 IV 1984 r. w Brukseli; ibidem, 105; Gałązka, „Stefan Glaser (1895–1984)”, 83; Karolina Wierczyńska, Grzegorz Wierczyński, „Stefan Glaser. Polish Lawyer, diplomat and scholar”, [w:] *The dawn of a discipline. International criminal justice and its early exponents*, red. Frederic Megret, Immi Tallgren (Cambridge: Cambridge University Press, 2020), 314.

²⁵ Pełniejszy spis publikacji Stefana Glasera zamieściła: Danuta Janicka, *Polska myśl prawnokarna XIX-XX wieku: autorzy i ich dzieła. Od szkoły klasycznej do socjologicznej* (Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, 2017), 206–207.

²⁶ Stefan Glaser przetłumaczył z języka niemieckiego na język polski następujące opracowanie Fryderyka Doerra, *Proces Jezusa Chrystusa w oświeceniu prawnohistorycznym* (1927).

²⁷ Referat w przedmiocie wniosku Rady Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego o mianowanie dr. Stefana Glasera, profesora nadzwyczajnego prawa i procesu karnego, profesorem zwyczajnym tych przedmiotów, dat. Wilno 1 VI 1930, msp. Lietuvos Centrinis Valstybės Archyvas (LCVA), Akta personalne Stefana Glasera, Kolekcja Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, fond 175, ap. 2 VI B, b. 9, k. 64–65v; Józef Koredczuk, „Nauka i nauczanie procesu karnego w Polsce w okresie międzywojennym”, [w:] *Nauka i nauczanie prawa w dziejach*, red. Tomasz Kruszewski (Wrocław: Kolonia Limited, 2011), 118 i 122.

2 | Uwagi do projektu Kodeksu postępowania karnego z 1925 roku

Stefan Glaser uczestniczył w dyskusjach poświęconych projektowi kodeksu postępowania karnego, omawianego w łonie Komisji Kodyfikacyjnej, który ostatecznie został przyjęty rozporządzeniem prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 19 marca 1928 roku, z mocą obowiązującą od dnia 1 lipca 1929 roku^[28]. Wnioski z nich płynące, konstruowane między innymi przez Glasera, zostały przedstawione w 1925 roku^[29], opublikowane zaś w 1926 roku na łamach czasopisma „Palestra”. W świetle przyjętej przez twórców projektu kodeksu zasady prawdy materialnej w procesie karnym, Glaser postulował, aby w artykule czwartym projektowanego kodeksu po słowie „władzy” umieścić część: „oraz oskarżyciel publiczny”, co skutkowałoby przyjęciem wyraźnej koncepcji, iż nie tylko władze, ale także oskarżyciel publiczny – prokurator (strona postępowania karnego) w dochodzeniu i ściganiu przestępstw miałoby obowiązek uwzględniania zarówno okoliczności przemawiających za oskarżonym, jak i przeciwko niemu^[30].

Stefan Glaser był przeciwnikiem wyposażania sędziów pokoju w uprawnienia z zakresu orzekania kar pozbawiania wolności w jakiegokolwiek formie, w tym w postaci aresztu. Tendencji w ograniczaniu uprawnień do ferowania wyroków w postępowaniu karnym przez jednoosobowe organy sądowe upatrywał on w nowelizacji ustawy postępowania karnego z dnia 4 stycznia 1924 roku w Niemczech. W jego przekonaniu tamtejsi sędziowie powiatowi, tak jak analogicznie sędziowie pokoju (jednoosobowe organy sądowe) w Polsce (funkcjonujące na części jej terytorium po 1918 roku), nie były w stanie dobrze połączyć dwóch zadań: „kierowania rozprawą i załatwiania czynności z tą funkcją związanych”; iż zadania te: „pochłaniały w tym stopniu uwagę sędziego przewodniczącego, że nie jest w stanie jednocześnie należycie oceniać wyników postępowania dowodowego”^[31]. Dodatkowo ten sam prawnik zauważył, że sędziowie pokoju powinni rozstrzygać o przestępstwach lżejszej wagi, gdy „kwestia

²⁸ Dz.U. RP. z 1928 r. nr 33, poz. 313, Rozporządzenie prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 III 1928 r. – Kodeks postępowania karnego.

²⁹ Józef Koredczuk, „Prace nad kodyfikacją prawa karnego procesowego w Polsce w latach 1919–1928” *Opolskie Studia Administracyjno-Prawne*, nr 3 (2019): 43.

³⁰ Stefan Glaser, „Uwagi o projekcie polskiej procedury karnej” *Palestra*, nr 1 (1926): 2.

³¹ Ibidem, 3.

dowodowa nie nastęcza większych trudności i komplikacji”. Przy tej zasadzie, jego zdaniem należałoby jednak poczynić wyjątek, aby „o przestępstwach zagrożonych karą ścieśnienia wolności” nie mogli orzekać sędziowie „nieposiadający nie tylko fachowej wiedzy kryminalistycznej, ale w ogóle żadnego prawniczego wykształcenia, nierozumiejący często [...] zasad i instytucji prawnych”^[32].

Ze sprawą orzekania przez sędziów pokoju jako sądów pierwszej instancji łączyła się kwestia składania na ich orzeczenia apelacji. Zgodnie z opiniowanym przez Stefana Glasera projektem Kodeksu postępowania karnego z 1925 roku, „wbrew postulatowi i uznanym powszechnie zasadom”, drugą instancją dla tego typu spraw miał być sędzia grodzki orzekający jednoosobowo. Wileński prawnik zaznaczył, że przyjęte rozwiązanie, należało ocenić bardzo krytycznie. Odrzucił on jednocześnie postulaty, zgodnie z którymi biorąc pod uwagę tendencję uproszczania i przyspieszenia toku postępowania, sędziowie grodzcy (niebędący sądem o charakterze kolegiальnym), powinni wyrokować w sprawach karnych na poziomie sądu drugo-instancyjnego^[33].

Glaser zajął powyższe stanowisko, powołując się na „niezbędne gwarancje sprawiedliwego orzekania”, rozjaśniając dodatkowo tę tezę poglądami przedstawiciela niemieckiej nauki prawa karnego: Friedricha Augusta Heinricha Oetkera (autora pracy zatytułowanej *Die neue deutsche Strafgerichtsverfassung*, Stuttgart 1924). W tym kontekście istotne były, przywoływane przez Glasera, założenia niemieckiego prawnika, zgodnie z którymi w ówczesny proces karny oparty na zasadach ustności oraz swobodnej oceny dowodów, zatem nakładający na sędziego obowiązek wydania wyroku bezpośrednio „pod wrażeniem rozprawy”, wymagał orzecznictwa kolegiального, nie zaś jednoosobowego. Glaser podkreślał przy tym elementy nurtu socjologicznego w prawie karnym procesowym, w tym nadrzędność rozprawy sądowej nad postępowaniem przygotowawczym^[34]. Twierdził: „Jest rzeczą dowiedzioną, że przy wymiarze kary często odgrywają rolę nie tyle czynniki rzeczowe, przedmiotowe, ile przeciwnie, momenty czysto

³² Ibidem, 3.

³³ Ibidem, 4.

³⁴ W tym miejscu warto przytoczyć ustalenia Józefa Koredczuka i Danuty Janickiej, zgodnie z którymi Stefan Glaser pomimo doktoryzowania się pod kierunkiem Edmunda Krzymuskiego (Uniwersytet Jagielloński), nie podzielał w większości poglądów szkoły klasycznej, lecz optował za nurtem socjologicznym w nauce prawa karnego; Koredczuk, *Wpływ nurtu socjologicznego*, 42 i 67; Janicka, *Stefan Glaser (1895-1984)*, 205-206.

podmiotowe: wrażliwość i uczciwość sędziego, jego zapatrywania, poglądy polityczne, socjalne i religijne, często nawet nastroje chwilowe, a także dyspozycje fizyczne”^[35].

Powołując się na doktrynę prawa niemieckiego Stefan Glaser sformułował w 1926 roku pytanie dotyczące terminu, w jakim można wystąpić jako oskarżyciel prywatny ze skargą. W jego opinii okres ten nie powinien być krótszy niż trzy miesiące, a jego bieg powinien być się rozpoczynać od momentu dowiedzenia się o popełnieniu przestępstwa lub z chwilą odrzucenia skargi lub umorzenia dochodzenia przez prokuratora^[36]. W sprawie statusu prawnego powoda cywilnego, dodatkowo zaś oskarżonego Stefan Glaser zgłaszał uwagi, które miały doprecyzować język wypowiedzi projektodawcy, a także lepiej usystematyzować materię prawną. Przykładowo w zakresie przyjętej definicji oskarżonego pomocne, jego zdaniem, konstrukcje prawne niosła ze sobą austriacka ustawa postępowania karnego z 1873 roku (art. 38)^[37]. Podobny charakter miały uwagi dotyczące zakresu pojęcia obrońcy w sprawach karnych (art. 86b). Glaser uważał, że do grupy profesorów lub docentów prawa lub postępowania karnego, którzy mogliby być uznani za obrońców, należało włączyć nie tylko tych prowadzących wykłady akademickie, ale także tych, którzy z różnych przyczyn (profesorowie emerytowani, honorowi, docenci zwolnieni czasowo z prowadzenia wykładów) wykładów nie prowadzili. Glaser uściślając ten pogląd, a jednocześnie proponując zmiany w ocenianym przez niego projekcie z 1925 roku, twierdził: „Chodzi tutaj bowiem jedynie o posiadanie odpowiednich kwalifikacji na urząd obrońcy, nie zaś o czynność «wykładania». Dlatego [...] proponowałbym skreślenie wyrazu »wykładający«^[38]”.

W przypadku instytucji obrony Stefan Glaser, dzieląc poglądy płynące od części przedstawicieli doktryny niemieckiej (głównie profesora Uniwersytetu w Getyndze Roberta von Hippela), zgłaszał potrzebę unormowania na gruncie kodeksu postępowania karnego w sposób wyraźny zadań obrońcy w procesie karnym. Zadawał przy tym pytanie według jakich „zasad rzeczowych winien obrońca postępować, jakie zadania winien

³⁵ Glaser, „Uwagi o projekcie”, 4–5.

³⁶ Idem, „Uwagi o projekcie polskiej procedury karnej (d.c.)” *Palestra*, nr 2 (1926): 67.

³⁷ Ibidem, 67; „Ustawa o postępowaniu karnym”, [w:] *Ustawa o postępowaniu karnym z dnia 23-go maja 1873 razem z odnoszącymi się do niej ustawami i rozporządzeniami*, red. Józef Rosenblatt (Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1889), 35.

³⁸ Glaser, „Uwagi o projekcie”, 67–68.

spełniać za pomocą środków, którymi rozporządza”. Jego pogląd w tym zakresie, wywiedziony na podstawie znajomości doktryny niemieckiej i austriackiej (niekiedy jej konstruktywnej kontestacji), a także orzecznictwa sądowego, w tym niemieckiego Sądu Rzeszy, zakładał, iż: „Głównym zadaniem obrońcy jest staranie o to, by wszystkie na korzyść obwinionego przemawiające okoliczności pod względem faktycznym i prawnym zostały całkowicie uwzględnione”. Glaser, rozwijając tezy dotyczące obrony w znaczeniu materialnym i formalnym, wyróżnił kilka obszarów wpływających na zadania obrońcy^[39].

Po pierwsze uznał, że obrońca powinien mieć w celu wyszukiwania „materiału uniewinniającego” dostęp do „specjalnych dochodzeń”, w tym środków takich jak prywatni detektywi, „byle tylko ustawowo dopuszczalnych”. Po drugie, definiował jako słuszne podejmowanie w niektórych przypadkach przez obrońcę działań wbrew woli obwinionego, z uwagi na potrzebę „przedstawienia materiału obciążającego”. W tym kontekście wileński znawca prawa procesowego zaznaczał: „[Obrońca – przyp. MT] winien ich dokonać, gdyż upoważnia a zarazem zobowiązuje go do tego jego urząd, który sprawuje w publicznym interesie – bo w interesie wymiaru sprawiedliwości”. Nie wykluczało to jednocześnie trzeciego głównego obszaru działań obrońcy, którego zadaniem było przede wszystkim „zebranie materiału uniewinniającego”, przy istniejącym zarazem braku obowiązku podnoszenia okoliczności obciążających, „choćby to mogło niekiedy służyć zasadzie: wyszukiwania prawdy materialnej”. Natomiast ten sam wileński prawnik, wbrew pogładowi profesora niemieckich uniwersytetów Franza von Liszta (przedstawiciela szkoły socjologicznej, którego poglądy w zasadzie podzielał)^[40], nie uznawał za zadanie obrońcy nakłanianie obwinionego do przyznania się do winy, chyba, że było to dla niego korzystne. Jednakże wyszukiwanie przez obrońcę okoliczności przemawiających za obwinionym nie mogło prowadzić do działań utrudniających przeprowadzenie dowodu winy, w tym wykluczone było przeszkadzanie w przyznaniu się lub pomaganie w ucieczce. Za nie mniej ważną funkcję obrońcy – Glaser uznał ochronę praw procesowych oskarżonego oraz udzielanie mu porad prawnych^[41].

³⁹ Anna Malicka-Ocherta, *Ograniczenia działań obrońcy w procesie karnym* (Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck, 2021), 17.

⁴⁰ Danuta Janicka, „Makarewicz a Liszt. Próba analizy porównawczej” *Czasopismo Prawno-Historyczne*, z. 1, (2015): 109.

⁴¹ Glaser, *Uwagi o projekcie polskiej*, 71–72; zob. też: Józef Koredczuk, „Założenia i koncepcja kodyfikacji prawa karnego procesowego w II Rzeczypospolitej” *Prawo i Więź*, nr 4 (2022): 694–695.

Kolejne uwagi do projektu kodeksu postępowania karnego przedstawione przez Komisję Kodyfikacyjną wyrażone na łamach „Palestry” w 1926, obejmowały sprawę zapobiegania uchylania się od sądu poprzez stosowanie środka w postaci tymczasowego aresztowania. Stefan Glaser podzielał w zasadzie kierunek wytyczony przez twórców projektu kodeksu postępowania karnego. Zaznaczył on bowiem, iż słusznym było przyjęcie rozwiązań nakierowanych na wykluczanie przypadków zastosowania tymczasowego aresztowania w sposób nieuzasadniony. Niemniej przytaczając poglądy przyjęte w niemieckiej nauce prawa karnego wileński profesor poszukiwał doskonalszych gwarancji zapobiegających sytuacjom stosowania względnie przedłużania aresztu, gdy nie było ku temu istotnych powodów. Powoływał się w tym kontekście na postulowane „prawo aresztowanego do przedstawienia zarzutów przeciwko nakazowi aresztowania ustnie przed sędzią”, zaś gdyby ta forma nie poskutkowała, podkreślał on wagę zażalenia również przysługującego aresztowanemu. Glaser, po raz kolejny, wywodząc na pierwszy plan rodzaj czynników interpersonalnych ujawniających się w trakcie posiedzenia sądowego, pisał: „Takie unormowanie przedstawia tę korzyść, że umożliwia także nieporadnym aresztowanym podnoszenie zarzutów przed właściwym sędzią. Sędziemu zaś pozwala na urobienie osobistego wrażenia, które może mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia o aresztowaniu”^[42].

Istotne uwagi Stefana Glasera dotyczące podziału wstępnego postępowania karnego na dochodzenie i śledztwo dotyczyły wzajemnego stosunku pomiędzy nimi. Wileński wykładowca prawa karnego procesowego uważał za niesłuszną koncepcję przyjętą w projekcie kodeksu, zwłaszcza rozwiązanie przenoszące „punkt ciężkości w postępowaniu wstępnym na tzw. dochodzenia”. W jego opinii takie stanowisko członków Komisji Kodyfikacyjnej wyrażało się poprzez „ograniczenie śledztwa wstępnego jedynie do przestępstw najcięższych i wypadków wyjątkowych”. Ponadto autor tej samej opinii przedstawił szereg argumentów stawiających tę konstrukcję w krytycznym świetle. Glaser podkreślił, że gospodarzem śledztwa wstępnego jest sędzia, zaś „ośrodkiem niejako dochodzeń”, ich *spiritus rector*, jest prokurator”. To ustalenie zanurzył on jednak po raz kolejny w nurcie doktryny niemieckiej personifikowanej przez Roberta von Hippela, który prokuratorów, w tym prowadzących dochodzenia, nazywał z całą konsekwencją tego słowa: „badaczami”. Parafrazując poglądy

⁴² Stefan Glaser, „Uwagi o projekcie polskiej procedury karnej (d.c.)” *Palestra*, nr 3 (1926): 129.

Hippela, wileński profesor zauważył pewne niebezpieczne tendencje w pracy prokuratora prowadzącego dochodzenie bezpośrednio lub kierującego jego przebiegiem za pośrednictwem policji. Glaser, pisał: „Dla każdego badacza, a więc także i dla prokuratora, [...] nadchodzi chwila, gdy przypuszcza, że dopiął choć w części zamierzonego celu. Tym celem jest dla prokuratora wyszukanie przestępcy. Otóż i u niego wykluczyć nie można obawy, że nieraz przedwcześnie uzna cele swej pracy za osiągnięte i zasadne. Wreszcie wytwarza się z czasem, podobnie jak u każdego badacza, pewna jednostronność”. Co jeszcze ważniejsze w kontekście oceny zagrożeń dla kierowanych przez prokuratorów śledztw: „Ta jednostronność wyraża się [...] w łatwości i pochopności uznawania przestępcą każdego, kogo doniesienie obwinia – tzw. mania ścigania”. Czynnikiem ten, przed czym przestrzegał wileński profesor, stanowił zagrożenie dla poszanowania praw obwinionego zwłaszcza w ramach jednego z rodzajów postępowania przygotowawczego – dochodzenia^[43].

Stefan Glaser w rozwiązaniu polegającym na „oddaniu w ręce prokuratury prowadzenie dochodzeń” widział ujemny wpływ na wymiar sprawiedliwości. Akcentował on przy tym, iż prokuratorzy, jako „urzędnicy zawiśli”, byli zależni od swych przełożonych. Inny zaś status prawny sędziów śledczych umożliwiałyby im skorzystanie z pełnych ustawowych gwarancji „sędziowskiej obiektywności, niezawisłości i właściwej kontroli”^[44].

W tym miejscu warto podkreślić, że wileński prawnik, opowiadający się za poglądem o wyższych walorach śledztwa wstępnego w porównaniu z dochodzeniem, pomimo niektórych głosów krytycznych charakteryzujących śledztwo wstępne jako przejaw procesu inkwizycyjnego, ten rodzaj postępowania przygotowawczego uznawał za optymalny. Odrzucając między innymi projekty reform zakładających wprowadzenie w miejsce śledztwa wstępnego – rozprawy kontradyktoryjnej, pisał więc: „Pragnąłbym [...] zaznaczyć, że tylko pod jednym warunkiem możnaby się zgodzić na uchylenie śledztwa wstępnego: mianowicie, gdyby się udało to urządzenie procesowe zastąpić innym, doskonalszym”. Ponadto, w duchu szkoły socjologicznej, dodał on: „[...] projekt, jakby się zdawało, zdąża w kierunku wręcz odmiennym: nie doceniając doniosłości śledztwa ogranicza je na korzyść dochodzenia, a więc na korzyść tego stadium postępowania, choć

⁴³ Ibidem, 131–132.

⁴⁴ Idem, „Uwagi o projekcie polskiej procedury karnej (dokończenie)” *Palestra*, nr 4 (1926): 184.

pozasądowego, w którym nie tylko nie ma mowy o równouprawnieniu stron, ale co więcej – wbrew zasadzie procesu nowego, jako procesu stron – oskarżyciel ma znaczną przewagę nad obwinionym”^[45].

3 | Wokół podstawowych zagadnień związanych z przyjęciem w 1928 roku Kodeksu postępowania karnego

Do fundamentalnych spraw, które w 1928 roku na kartach swych publikacji naukowych i dydaktycznych poruszał Stefan Glaser należy zaliczyć zasady naczelnego procesu karnego (nazywane przez niego także zasadami organizacyjnymi), które w jego pojęciu były: „regułami według których proces jest urządzony”. Zgodnie z założeniami Glasera na temat zasad procesowych, wpływających na typologię i katalog tychże, na ich kształtowanie wpływ miał szereg czynników społeczno-politycznych. Co ważne, przy dość dynamicznym środowisku zmieniających się czynników oddziałujących na formowanie się zasad procesowych, niezmiennym i względnie trwałym okazywały się nie zasady, lecz cel procesu. Niezależnie od miejsca i czasu, było nim, według niego, wyszukanie prawdy materialnej („ujawienie i ustalenie wszystkich tych okoliczności, które mają znaczenie dla sprawy będącej przedmiotem procesu”). W istocie szereg tych czynności stanowiło pojęcie procesu karnego, którego celem zaś było ustalenie prawdy materialnej^[46].

Jednocześnie w opinii tego samego prawnika, niewłaściwym było określanie w nauce prawdy materialnej zasadą, podczas gdy to był cel – *par excellence* – procesu karnego. Glaser pisał w związku z tym: „Cel i zasada to nie są pojęcia analogiczne. Wyszukanie prawdy jest celem [...]. Ten cel uzasadnia oparcie procesu o różne zasady, które umożliwiły jego osiągnięcie. Tak np. można powiedzieć, że dla wyszukania prawdy materialnej konieczną wydaje się zasada swobodnej oceny dowodów, zasada instrukcyjności

⁴⁵ Ibidem, 186.

⁴⁶ Stefan Glaser, *Wstęp do nauki procesu karnego. Ze szczególnym uwzględnieniem ustaw obowiązujących tymczasowo w Polsce oraz polskiego Kodeksu postępowania karnego i polskiego prawa o ustroju sądów powszechnych* (Warszawa: Gazeta Administracji i Policji Państwowej, 1928), 56–57.

[...] oraz zasada nieskrępowania sędziego karnego orzeczeniami innych sądów i władz (wykluczenie prejudycjalności). Te zasady można poczytać za środki do osiągnięcia wspomnianego, najwyższego celu procesu karnego tj. wyszukania prawdy materialnej^[47].

Na kształtowanie się zasad procesowych w Europie po rewolucji francuskiej^[48] wpływ miały postulaty żądające usuwania reguł dotychczas dominujących w absolutystycznych ustrojach politycznych i poczytywanych przez wielu jako niesprawiedliwe i implikujące nadużycia: zasada śledcza, pisemności, tajności oraz wyłączności sądownictwa koronnego. W ich miejsce weszły reguły takie jak: skargowość, ustność, jawność i uznania sądownictwa przysięgłego. Glaser podsumowywał to kluczowe zagadnienie tymi słowami: „W ten sposób wprawdzie pod wpływem hasła politycznych, ale dopiero dzięki i poważnej pracy naukowej i ustawodawczej wzniesiony został gmach nowego, tzw. zreformowanego procesu karnego, który pod koniec XIX stulecia stał się typem powszechnie w Europie przyjętym”^[49].

Wileński procesualista, hołdując zasadzie komparatystycznej na gruncie badań prawnych, w tym samym 1928 roku dokonał porównania i oceny zasad karno-procesowych na podstawie ustawodawstwa polskiego i poza-borczego. W wyniku tego zabiegu powstał ciekawy obraz prawno-porównawczy. W normach austriackiej ustawy procesowej z 1873 roku upatrywał on najszerszego zastosowania zasady skargowości, zaś najmniejszego w rosyjskiej ustawie procesowej z 1864 roku, która z kolei w największym stopniu uwzględniała zasadę śledczości (inkwizycyjności)^[50]. Glaser dodał zarazem w tym kontekście: „Pol.[ska] P.[rocedura] K.[arna] poszła [...], choć niezupełnie, za wzorem ustawy austriackiej”^[51].

Ponadto, w przypadku zasady dochodzenia przestępstw z urzędu, Stefan Glaser, wyraźnie zaakcentował kwestię ewolucji tej zasady, a także rolę oskarżyciela publicznego. Nie mniej ważna była w jego opinii genetyczność urzędu prokuratorskiego, którego „ojczyzną była Francja”. W drugiej połowie XIX wieku instytucja ta stała się bardzo istotnym

⁴⁷ Ibidem, 57.

⁴⁸ Przykładem zastosowania metody prawno-historycznej w badaniu instytucji kasacji, mającej pochodzenie francuskie, obrazującej wpływ rewolucji francuskiej na kształtowanie się tego środka odwoławczego, była publikacja Stefana Glasera, *Kasacja* (s.n.: 1935), 2-3.

⁴⁹ Glaser, *Wstęp do nauki procesu karnego*, 58.

⁵⁰ Ibidem, 62; Ryszard Tomczyk, „Proces karny w monarchii habsburskiej. Od drugiej połowy XVIII wieku do 1918 roku” *Edukacja Humanistyczna*, nr 1 (2013): 75.

⁵¹ Glaser, *Wstęp do nauki procesu karnego*, 62.

elementem – powszechnie panującym w ustawodawstwie kontynentalnym. Co istotne wileński procesualista podkreślał, że silna rola oskarżyciela publicznego w ściganiu przestępstw zmalała nieco w kolejnych dekadach z uwagi na potrzebę ograniczenia monopolu oskarżenia prokuratury. W wyniku toczących się w tym kierunku dyskusji ukształtował się model, przyjęty także w polskim Kodeksie postępowania karnego, zgodnie z którym ustawodawstwa zaczęły dopuszczać odstępstwa od reguły wyłącznego dochodzenia przestępstw przez prokuraturę, na rzecz skargi prywatnej, zwłaszcza w sytuacjach, „gdzie przestępstwo stanowi przede wszystkim naruszenie interesu osobistego jednostki pokrzywdzonej”^[52].

W 1928 roku Glaser podkreślał także znaczenie zasady bezpośredniości, co w słowach tego przedstawiciela szkoły socjologicznej, uznającego nadzędność rozprawy sądowej nad postępowaniem przygotowawczym^[53], brzmiało: „Zasada bezpośredniości wyraża się w żądaniu, by sędzia tworzył podstawę wyroku za pomocą własnych zmysłowych wrażeń”. W tym zakresie powoływał się on również na ustalenia nauki francuskiej, w tym na poglądy René Garrauda^[54], w oparciu o które, zasada bezpośredniości łączona była z zasadą ustności. Jak zauważył polski badacz, ustawodawstwo obowiązujące w Rzeczypospolitej Polskiej po 1918 roku w wielu przypadkach ustaw karno-procesowych „z zasadą ustności przyjmuje też zasadę bezpośredniości”^[55].

Zdaniem Stefana Glasera, wyrażonym w 1928 roku, zasada równoprawienia stron, została zagwarantowana „zazwyczaj tylko w postępowaniu głównym”. Dla przykładu podał on normy płynące z austriackiej (1873) i niemieckiej (1877) ustawy procesowej karnej oraz projektu polskiego Kodeksu postępowania karnego z 1925 roku. *A contrario* wymienił zaś rosyjską ustawę karno-procesową z 1864 roku, której przepisy, także w postępowaniu głównym przewidywały przewagę uprawnień procesowych prokuratora nad oskarżonym. Natomiast w śledztwie wstępnym wyłącznie prokuratorowi przysługiwało „prawo do obecności podczas przesłuchania świadków [...] oraz do przeglądania akt” (ustawa karna procesowa niemiecka z 1877 roku, rosyjska z 1864 oraz projekt polskiego

⁵² Ibidem, 66, 68.

⁵³ Koredczuk, *Wpływ nurtu socjologicznego*, 42.

⁵⁴ Mieczysław Ettinger [Miecz. Ett.], „Dr. med. Wiktor Grzywo-Dąbrowski prof. med. sąd. Przerwanie ciąży z punktu widzenia społecznego, prawnego i lekarskiego, Warszawa 1926 [rec.]” *Palestra*, nr 8 (1926): 390.

⁵⁵ Glaser, *Wstęp do nauki procesu karnego*, 90.

Kodeksu postępowania karnego). Glaser zarazem podkreślił, iż: „jedynie proces austriacki przeprowadza tutaj równouprawnienie”^[56].

Zachowując komparatystyczną metodę badań ustawodawstwa obowiązującego po 1918 roku w Rzeczypospolitej Polskiej^[57], w ramach zwykłego trybu postępowania karnego, wileński prawnik w 1929 roku wyróżnił postępowanie wstępne (w ramach tego: postępowanie przygotowawcze – dochodzenie lub śledztwo wstępne, postępowanie przejściowe), postępowanie główne i postępowanie odwoławcze. Uwagi krytyczne w szczególności przedstawiał on w obszarze norm regulujących, także na mocy Kodeksu postępowania karnego z 1928 roku, postępowania przejściowego. Podkreślał, iż zastosowany w toku postępowania przejściowego (decydującego o stosunku sądu do treści aktu oskarżenia) przez polskiego ustawodawcę „kombinowany” model, przewidujący mieszaną rozwiązań procesowych charakterystycznych dla wzorca francuskiego (odziaływanego na procedurę karną niemiecką z 1877 roku i rosyjską z 1864 roku)^[58] i austriackiego^[59], „nie wydawał się szczęśliwy”. W tym kon-

⁵⁶ Ibidem, 93.

⁵⁷ Trzeba jednak uzupełnić, iż w nowym wydaniu podręcznika z 1934 r., wileński procesualista, uwzględnił przede wszystkim nowelizacje wprowadzone do Kodeksu postępowania karnego z 1928 r., bez odwoływania się w tym przypadku do metody prawno-porównawczej. W tej samej publikacji, jej autor, zrezygnował z przeglądu rozwoju procesu karnego na tle historycznym. Odejście od tych dwóch czynników – komparatystycznego i historycznego – tłumaczył względami praktycznymi. Pisał: „[...] przedmioty te zostały uwzględnione w moim Wstępie do nauki i procesu karnego (Warszawa, 1928)”. Uzupełnienie to, nie przekreśla stosowania przez Glasera metody porównawczej na kartach innych prac naukowych, w tym dotyczących prawa karnego materialnego; Stefan Glaser, *Polski proces karny w zarysie wraz z prawem o ustroju sądów powszechnych* (Kraków: Księgarnia Powszechna, 1934), V; idem, *Das neue polnische Strafgesetzbuch und die deutsche Strafrechtsreform* (Berlin: Carl Heymann Verlag 1933), 348–358.

⁵⁸ Stefan Glaser scharakteryzował ogólnie rozwiązania przyjęte w procedurze karnej niemieckiej i rosyjskiej w następujący sposób: „[...] akt oskarżenia jest faktycznie aktem sądowym, a prokurator ma tylko udział techniczny: zajmuje się wypracowaniem aktu oskarżenia, który wymaga zatwierdzenia sądu; bez zatwierdzenia akt ten pozbawiony jest znaczenia, z drugiej zaś strony oddanie pod oskarżenie może nastąpić także bez aktu oskarżenia” – Stefan Glaser, *Zarys polskiego procesu karnego wraz z prawem o ustroju sądów powszechnych. Przedstawienie porównawcze na tle ustawodawstwa austriackiego, niemieckiego i rosyjskiego* (Warszawa: Gazeta Administracji i Policji Państwowej 1929), 168.

⁵⁹ Glaser podkreślał, że w austriackiej procedurze karnej stosunek sądu do aktu oskarżenia polegał na zasadniczym związaniu sądu treścią aktu oskarżenia kierowanego przez prokuratora, który decydował o „oddaniu pod oskarżenie”.

kretnym przypadku pogląd Stefana Glasera ujawniał zbyteczność zastosowania przypadku modelu francuskiego, gdyż w przedmiocie zasadności aktu oskarżenia „oskarżony (korzystający w szerokim zakresie z pomocy obrońcy) zawsze może sprzeciwem wywołać uchwałę sądu”^[60].

Z kolei w 1934 roku Glaser zajął stanowisko w dyskusji na temat potrzeby zastąpienia śledztw dochodzeniami lub ograniczania tkwiących w nim elementów inkwizycyjności. Przytoczył on argumenty przeciwników obecności śledztwa w postępowaniu wstępnym, zgodnie z którymi była to instytucja „szczątkowa, niezgodna z duchem i zasadami procesu zreformowanego”, występująca wbrew zasadom nowoczesnej procedury karnej – bezpośredniości i ustności, wpływająca na przewlekłość procedury i przedłużanie aresztu prewencyjnego (tymczasowego). Stefan Glaser zaznaczył, iż zgodnie z tą tendencją Kodeks postępowania karnego z 1928 roku „poszedł w tym kierunku”, gdy: „śledztwo jest konieczne tylko w sprawach o zbrodnie, należące do właściwości sądów przysięgłych”. W swej argumentacji, mającej ugruntowanie w założeniach szkoły socjologicznej, pisał on: „[...] nie wydaje się właściwą dążność ku zastąpieniu śledztwa dochodzeniami; raczej byłoby rzeczą celową w ten sposób zreformować śledztwo wstępne, by pozbawione pierwiastka inkwizycyjnego i przystosowane do charakteru procesu zreformowanego, mogło stanowić pożyteczną instytucję wymiaru sprawiedliwości”^[61].

4 | Zakończenie

Poglądy Stefana Glasera na temat zagadnień karno-procesowych doby dwudziestolecia międzywojennego wpisywały się zasadniczo w nurt szkoły socjologicznej. Ukształtowane zostały w dużym stopniu przy uwzględnieniu metody prawno-porównawczo-histerycznej. Obejmowały szerokie ujęcia zaczerpnięte z nauki francuskiej i prac badawczych powstających

Skutkiem takiej normy prawa procesowego był obowiązek sądu zarządzenia postępowania głównego z chwilą wniesienia aktu oskarżenia. Austriacka procedura karna przewidywała, co prawda możliwość badania merytorycznego aktu oskarżenia, ale gdy oskarżony wniósł taki sprzeciw. Ponadto była to kompetencja sądu drugiej instancji (apelacyjnego); *ibidem*, 167.

⁶⁰ *Ibidem*, 171.

⁶¹ Glaser, *Polski proces karny w zarysie*, 244–246.

w kręgu kulturowym języka niemieckiego. Z poglądami tymi mieli styczność przede wszystkim twórcy Kodeksu postępowania karnego z 1928 roku^[62]. Rezonowały one także w kolejnych latach istnienia Polski międzywojennej. Co więcej, pozostają one aktualne po dziś dzień, przykładowo w powracającej co jakiś czas dyskusji publicznej na temat potrzeby wprowadzenia do polskiego wymiaru sprawiedliwości sędziów pokoju.

Bibliografia

- Bross Stanisław, *Akcja Katolicka na I Krajowym Kongresie Eucharystycznym w Polsce*. Poznań–Warszawa–Wilno–Lublin: Księgarnia Św. Wojciecha, 1930.
- Cieślak Marian, „Stefan Glaser (1895–1984)” *Państwo i Prawo*, z. 4 (1985): 104–106.
- Ettinger Mieczysław, [Miecz. Ett.]. „Dr. med. Wiktor Grzywo-Dąbrowski prof. med. sąd. Przerwanie ciąży z punktu widzenia społecznego, prawnego i lekarskiego, Warszawa 1926 [rec.]” *Palestra*, nr 8 (1926): 389–390.
- Gałązka Małgorzata, „Stefan Glaser (1895–1984)”, [w:] *Profesorowie prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, red. Antoni Dębiński, Wojciech Staszewski, Monika Wójcik. 81 – 90. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2006.
- Glaser Stefan, „Uwagi o projekcie polskiej procedury karnej (d.c.)” *Palestra*, nr 2 (1926): 66–77.
- Glaser Stefan, „Uwagi o projekcie polskiej procedury karnej (d.c.)” *Palestra*, nr 3 (1926): 129–135.
- Glaser Stefan, „Uwagi o projekcie polskiej procedury karnej (dokończenie)” *Palestra*, nr 4 (1926): 184–209.
- Glaser Stefan, „Uwagi o projekcie polskiej procedury karnej” *Palestra*, nr 1 (1926): 1–21.
- Glaser Stefan, *Das neue polnische Strafgesetzbuch und die deutsche Strafrechtsreform*. Berlin: Carl Heymann Verlag, 1933.
- Glaser Stefan, *Kasacja*. S.n.: 1935.
- Glaser Stefan, *Polski proces karny w zarysie wraz z prawem o ustroju sądów powszechnych*. Kraków: Księgarnia Powszechna, 1934.
- Glaser Stefan, *Urywki wspomnień*. Londyn: Odnova, 1974.
- Glaser Stefan, *Wstęp do nauki procesu karnego. Ze szczególnym uwzględnieniem ustaw obowiązujących tymczasowo w Polsce oraz polskiego Kodeksu postępowania karnego i polskiego prawa o ustroju sądów powszechnych*. Warszawa: Gazeta Administracji i Policji Państwowej, 1928.

⁶² Koredczuk, *Wpływ nurtu socjologicznego*, 42.

- Glaser Stefan, *Zarys polskiego procesu karnego wraz z prawem o ustroju sądów powszechnych. Przedstawienie porównawcze na tle ustawodawstwa austriackiego, niemieckiego i rosyjskiego*. Warszawa: Gazeta Administracji i Policji Państwowej 1929.
- Ilgiewicz Henryka, *Instytut Naukowo-Badawczy Europy Wschodniej oraz Szkoła Nauk Politycznych w Wilnie (1930-1939)*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2019.
- Janicka Danuta, „Makarewicz a Liszt. Próba analizy porównawczej” *Czasopismo Prawno Historyczne*, z. 1 (2015): 107-128. <https://doi.org/10.14746/cph.2015.68.1.07>.
- Janicka Danuta, *Polska myśl prawnokarna XIX-XX wieku: autorzy i ich dzieła. Od szkoły klasycznej do socjologicznej*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, 2017.
- Jurkowski Roman, „Dzienniki 1930-1936”, Bronisław Żongołłowicz, Warszawa 2004 (rec.) *Echa Przeszłości*, nr 6 (2005): 298-305.
- Kordedczuk Józef, *Wpływ nurtu socjologicznego na kształt polskiego prawa karnego procesowego w okresie międzywojennym (Les classiques modernes)*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2007.
- Kordedczuk Józef, „Nauka i nauczanie procesu karnego w Polsce w okresie międzywojennym”, [w:] *Nauka i nauczanie prawa w dziejach*, red. Tomasz Kruszewski. 117-139. Wrocław: Kolonia Limited, 2011.
- Kordedczuk Józef, „Prace nad kodyfikacją prawa karnego procesowego w Polsce w latach 1919-1928” *Opolskie Studia Administracyjno-Prawne*, nr 3 (2019): 37-50. <https://doi.org/10.25167/osap.1867>.
- Kordedczuk Józef, „Założenia i koncepcja kodyfikacji prawa karnego procesowego w II Rzeczypospolitej” *Prawo i Więź*, nr 4 (2022): 687-700. <https://doi.org/10.36128/priw.vi4i.613>.
- Malicka-Ocherta Anna, *Ograniczenia działań obrońcy w procesie karnym*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck, 2021.
- Przeniosło Małgorzata, „Profesorowie Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie (1919-1939)” *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki*, nr 2 (2016): 7-32.
- Redzik Adam, „Glaser Stefan Antoni”, [w:] *Słownik Biograficzny Adwokatów Polskich A-Ż t. III, z. 1*, red. Adam Redzik. 114-117. Warszawa: Naczelna Rada Awocka, 2018.
- Smolana Krzysztof, „Glaser Stefan Antoni”, [w:] *Urzednicy służby zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej 1918-1945. Przewodnik biograficzny t. 1*, red. Krzysztof Smolana. 135-136. Warszawa: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 2020.
- Snarski Tomasz, *Wróblewski*. Sopot: Arche, 2020.

- Tarkowski Mikołaj, *Wydział Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie w latach 1919–1939*. Gdańsk: Wydawnictwo GSW, 2015.
- Tomczyk Ryszard, „Proces karny w monarchii habsburskiej. Od drugiej połowy XVIII wieku do 1918 roku” *Edukacja Humanistyczna*, nr 1 (2013): 67–79.
- Wierczyńska Karolina, Grzegorz Wierczyński, „Stefan Glaser. Polish Lawyer, diplomat and scholar”, [w:] *The dawn of a discipline. International criminal justice and its early exponents*, red. Frederic Megret, Immi Tallgren. 306–334. Cambridge: Cambridge University Press, 2020.
- Wykaz Adwokatów do krakowskiej Izby Adwokackiej należących*. Kraków: Krakowska Izba Adwokacka, 1910.
- Zamojska Dorota, „Wstęp”, [w:] *Dzienniki 1930–1936*, red. Dorota Zamojska. Warszawa: Przegląd Wschodni: Studium Europy Wschodniej, 2004.
- Żongołowicz Bronisław, *Dzienniki 1930–1936*. Warszawa: Przegląd Wschodni: Studium Europy Wschodniej, 2004.
- Żukowski Przemysław, „Bronisław Wróblewski-Stefan Glaser. Sprawa katedr prawa i procesu karnego na Wydziale Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie” *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa*, nr 14 (2021): 331–354. <https://doi.org/10.4467/20844131KS.21.025.14090>.
- „Z Polskiej Komisji Współpracy Prawniczej Międzynarodowej” *Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny*, nr 2 (1931): 569–570.

